

Sinagoge Jerusalema

- Istorijat -

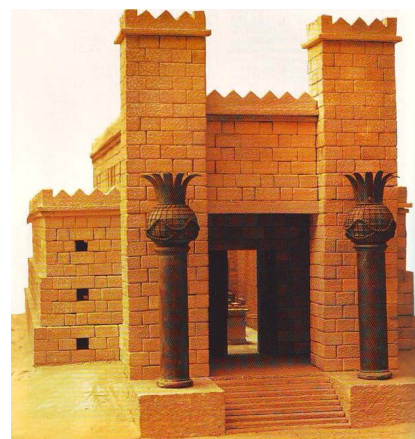
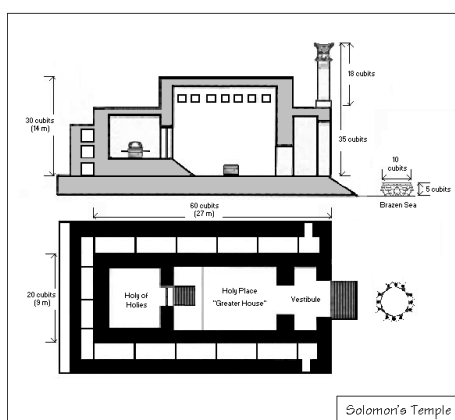
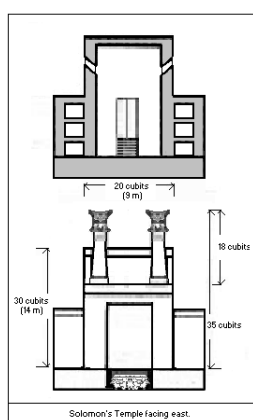

Autor teksta i izbor slika: Aron Albahari

Od kada je jevrejski kralj David (1010.- 970.g.p.n.e.) osnovao i podigao grad Jerusalem 1003.g.p.n.e. kao prestolnicu svoga kraljevstva Izrael, a njegov sin i nasljednik kralj Solomon (970.- 930.g.p.n.e.) poštujući očevu želju u njemu podigao jevrejski Hram (tzv. Prvi Hram) u slavu jevrejskog Boga (Jahve), Jevreji su svoje verske obrede u narednih 381 godini obavljali u ovoj prvoj i jedinoj jevrejskoj bogomolji u Jerusalemu toga vremena

(Prvi) Hram se počeo graditi **967.g.p.n.e.**, u četvrtoj godini vladavine kralja Solomona. Gradnja je trajala sedam godina (do 960.g.p.n.e.). Hram je podignut na brdu Morija, na Jevrejima svetom mestu nad stenom na kojoj je jevrejski praotac Abraham bio spreman Bogu žrtvovati svoga sina Isaka, što se uzima kao čin kojim su Jevreji prihvatili verovanje u jednoga Boga (Jahvu). Od tada Jevreji ovo mesto zovu „Brdo Hrama”.

Nacrt i maketa Solomonovog Hrama prema opisu iz Tanaha (Biblije)

Izgled Hrama poznat nam je iz detaljnog opisa koji je dat u Bibliji u *Prvoj knjizi kraljeva*; 6: 1- 10, 14- 38 i *Drugo knjizi dnevnika*; 3: 3- 17. Bio je dug 27, širok 9 i visok 13,5 metara, sagrađen od kamena i sastojao se od tri dela: trema (dvorišta), glavne odaje i unutrašnjeg svetilišta kao najsvetijeg mesta koje se zvalo „Svetinja nad svetinjama”.

Tu je bio položen „Kovčeg zaveta” (Zavetni kovčeg) sa dva ukrasna krilata serafima, u kojem su se nalazile dve kamene ploče koje je Mojsije dobio na Sinaju, sa ispisanih „Deset Božijih zapovesti”.

Cela unutrašnjost Hrama, uključujući zidove i pod, bila je obložena zlatom.

Ovaj Hram je bio prva jevrejska bogomolja u Jerusalemu i najsvetije mesto u koje su Jevreji celog Izraela, prema propisu, hodočastili tri puta godišnje za vreme praznika Sukota, Pesaha i Šavuota. Opstao je do 586.g.p.n.e. kada grad i celu Judeju osvaja vavilonski kralj Nabukodonosor (Navuhodonosor, 605.- 562.g.p.n.e.) koji pljačka, ruši i spaljuje Hram i celi Jerusalem, odvođći stanovništvo u ropstvo.

538.g.p.n.e. dekretom perzijskog kralja Kira Velikog II (559.- 530.g.p.n.e.) Jevreji bivaju oslobođeni vavilonskog ropstva i vraćaju se u Judeju (Izrael) da obnove Jerusalem i Hram. Povratak se desio verovatno 537.g.p.n.e. i predvodio ga je izvesni Sasavasar (Šešbasar) judejski princ (knez). Po povratku u Jerusalem njegovo mesto zauzima prorok Zaharije (Zorovavelj) koji sa povratnicima prvo gradi jednostavni oltar na koji prinose žrtvu, a sama obnova Hrama počela je kasnije i trajala je 16 godina, sve do 516.g.p.n.e.

458.g.p.n.e., sedme godine vladavine perzijskog kralja Artakserksa I (465.- 423.g.p.n.e.) još jedna grupa Jevreja iz Vavilona kreće u povratak da pomogne obnovu Hrama u Jerusalemu. Njih predvode učenjak i prorok Jezdra (Jezra) i peharnik perzijskog kralja, Jevrejin Nemija (Nehemija), koji uz blagoslov i podršku kralja Artakserksa nose srebro i zlato koje su perzijski kralj, njegovi savetnici, zvaničnici i narod darovali za Hram u Jerusalemu.

Međutim ovaj jevrejski Hram će svoj puni arhitektonski i vizuelni sjaj dobiti graditeljskom intervencijom koju je na njemu, ponovnom gradnjom, učinio jedan od poslednjih jevrejskih kraljeva Judeje Herod (Irod) Veliki (37.- 4.g.p.n.e.).

Objavu o obnovi i gradnji ovog (Drugog) Hrama Herod Veliki je dao **19.g.p.n.e.**, a sama gradnja je otpočela nešto kasnije. Za ovaj posao on je angažovao oko 10.000 iskusnih radnika i oko 1.000 obučених sveštenika-zidara koji su trebali izvoditi radove u delu Hrama u koji su smeli ulaziti samo sveštenici.

Maketa „Drugog Hrama“

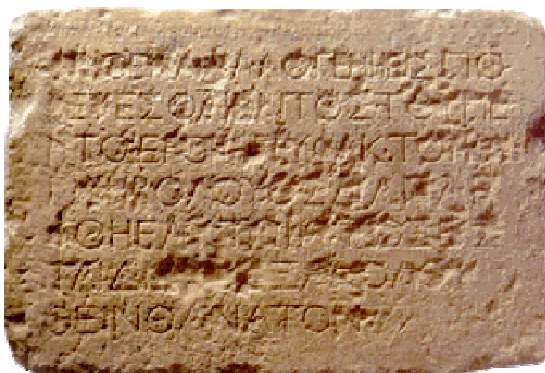
Biblija u Novom zavetu u *Jevanđelju po Jovanu; 2:20* kaže da je gradnja Hrama trajala 46 godina. Verovatno se to odnosi na celi hramski kompleks i ogromni plato sa pratećim objektima, jer je cela građevina, kada je završena, bila impozantan graditeljski poduhvat tog vremena.

Čitav kompleks je imao oblik nepravilnog četvorougla. Istočni zid je bio dugačak 470, zapadni 485, severni 315, a južni 280 metara. Celo ovo veliko, masivnim spoljnim zidovima ograđeno područje, bilo je pet puta veće od površine Akropolja u Atini.

Herod je za gradnju ovog Hrama koristio isti onaj beli mekani kamen koji je i Solomon koristio za Prvi Hram. Kameni blokovi koji su danas vidljivi u donjih četrnaest redova zida sa zapadne strane (Zapadnog zida – „Zida plača“) imaju dužinu od 1,25 do 3 metra i teški su pojedinačno od 2 tone i više. Na istočnoj strani se nalazila Šušan kapija (Zlatna kapija). Na zapadnoj strani se i danas nalaze ostaci dva vijadukta, tzv. Vilsonovi i Robinsonovi lukovi (ta imena nose po arheolozima koji su ih otkrili) koji su „nosili“ velike bočne stepenaste ulaze u kompleks platforme Hrama. Na jugoistočnom uglu se nalazila najviša tačka Hrama, 130 metara iznad doline Kedron. Ispod hramskog kompleksa bio je odvod za oticanje krvi iz žrtvenika u dolinu Kedron, a deo tog odvoda se i danas može videti u južnom zidu. Devet pozlaćenih kapija je vodilo na plato Hrama. Unutar dvorišta su bile kolonade sa monolitnim, iz jednog dela klesanim mermernim stubovima visine 11,5 metara i ukupne dužine sve četiri strane oko 1.200 metara. Kolonada na istočnoj strani se zvala Solomonov portik, a trostruka kolonada od 162 stuba na južnom delu Hrama, zvala se „Kraljevski trem“. Danas se tu nalazi džamija Al Aksa poznata po svojim stubovima.

Tu su se nalazili prodavci žrtvenih životinja i menjači novca za hramski porez. Ove kolonade su obuhvatale tzv. „Dvorište nevernika“, a kamena ograda visine 1,3 metra označavala je granicu iza koje su dalje mogli ući samo Jevreji. 1871. godine pronađen je jedan, upravo takav kameni blok na kojem je na grčkom jeziku pisalo: *„Neka ni jedan stranac ne prođe dalje od ograde oko Svetog mesta; ko god bude uhvaćen, sam snosi odgovornost, jer mu smrt sledi“* (slika gore).

Ovaj pronađeni kameni blok se danas nalazi u Arheološkom muzeju u Istanbulu.

Prvo od unutrašnjih dvorišta bilo je „Dvorište žena“ do koga se stizalo kroz

„Bronzanu kapiju“ (Krasna vrata). U sporednim odajama oko „Dvorišta žena“ se nalazilo 13 posuda u obliku trube za primanje novčanih darova.

U sledeće dvorište, „Dvorište Izraela“, koje je vodilo u „Dvorište sveštenika“, mogli su da uđu samo Jevreji muškarci. Tu je, ispred Svetilišta, bio kameni žrtvenik (pomenuti kamen na kojem je jevrejski praotac Abraham bio spreman da Bogu žrtvuje sina Isaka, a jevrejskom kralju Davidu bilo /Bogom/ ukazano da u slavu jevrejskog Boga /Jehove/ tu podigne žrtvenik i Hram).

Danas se ovo mesto nalazi unutar Omarove džamije („Kupole nad stenom“).

Do glavne zgrade Hrama visoke 45 metara, sa debelim zidovima pokrivenim zlatom, vodio je ulaz sa 12 stepenika. Krov Hrama je takođe bio prekriven zlatom i imao je zlatne šiljke da ptice ne bi sletale. Prva odaja, kao i u Solomonovom Hramu, bio je trem (dvorište). Ogromna vrata ukrašena plemenitim metalima i sa zlatnom vinovom lozom iznad njih, vodila su u Sveto mesto. Unutar Svetog mesta bio je sto za beskvasni hleb, menora (sedmokraki svećnjak) i oltar sa tamjanom. Debela zavesa odvajala je Sveto mesto od „Svetinje nad svetinjama“ u koju je ulazio samo sveštenik i to samo jednom godišnje na praznik Jom Kipur (jevrejski praznik pokajanja i posta). „Zavetni kovčeg“ koji je trebao stajati u „Svetinji nad svetinjama“, verovatno opljačkan (ili uništen) 586.g.p.n.e. od strane Nabukodonosora II, više nije stajao tamo.

Zbog stalnih verskih pritisaka i tlačenja Jevreja za vreme vladavine rimskog cara Nerona (54.- 68.g.), a posebno za vreme njegovog izaslanika u Judeji, prokuratora Flora (64.- 66.g.), Jevreji se 66. godine dižu na ustanak protiv Rima što će konačno rezultirati surovim obračunom rimskog generala Tit Flavija Vespazijana sa pobunjenicima, koji 29. avgusta 70. godine nove ere (9-ti Av po jevrejskom kalendaru), posle 134 dana opsade, osvaja Jerusalem i ruši grad i Drugi jevrejski Hram.

Svoju poslednju vladavinu Jerusalemom Jevreji su imali **od 614. do 629. godine**, kada kao saveznici Perzije (u ratu protiv Vizantije) dobivaju političku upravu nad gradom. Hram, međutim, nije bio obnovljen. Do sada nisu otkriveni arheološki ili pisani artefakti ili dokumenti koji bi nam ukazali na objekte (bogomolje) u kojima su Jevreji tog vremena obavljali svoju versku službu i obrede u samom gradu Jerusalemu. Pretpostaviti je da su to bila mesta slična onima za koja jesu otkriveni artefakti, ali van Jerusalema. Bila su to mesta za

okupljanje (sastajanje) koja su Jevreji počeli zvati „*sinagoge*“, što dolazi od grčke reči koja znači „okupiti se zajedno“. U tim novim mestima za molitvu (sinagogama) nije bilo žrtvenika, pa su molitve i iščitavanje Zakona (Tanaha – Starog zaveta) preuzele ulogu žrtvovanja.

Ovakva mesta, kao bogomolje, pronađena su u starom jevrejskom gradu Gamala na istočnoj obali Galilejskog jezera (pronađena je odaja sa stubovima dugačka oko 20 metara, oivičena sa četiri reda kamenih stepenika visokih oko 50 cm) kao i u Herodovoj tvrđavi na Masadi (kao poslednjem mestu otpora prilikom Prvog jevrejskog ustanka protiv Rimljana 66.-70.godine), razorenoj 73.godine, gde je otkrivena prostorija sa četiri reda gipsanih klupa na bočnim stranama i dva kožna svitka sa delovima *Ponovljenih zakona* i *Knjige proroka Jezekeje*.

638. godine Jerusalem osvaja arapski kalif Omar Ibn al Hatav, a 688. godine na mestu porušenog jevrejskog Hrama kalif Abd al Malik gradi Omarovu džamiju („*Kupolu nad stenom*“), a njegov sin kalif Valid 691.g., na južnom platou porušenog jevrejskog Hrama, gradi džamiju Al Aksa. Danas se celi plato bivšeg jevrejskog Hrama i prostor na njemu na arapskom zove Haram el-Šarif i pod administrativno-verskom je upravom arapskog *Bait al-Maqdis Waqf-a*.

Jevreji danas prâvo verske molitve na ovom svom najsvetijem mestu ostvaruju samo na 48 metara dugih i 18 metara visokih, četrnaest donjih redova zida sa zapadne strane nekadašnjeg Hrama, koje Jevreji zovu **Ha Kotel Ha Ma'aravi (Zapadni zid)**, a u hrišćanskom i ostalom svetu je poznat kao „Zid plača“, jer im se molitva Jevreja činila kao njihov plač.

Ovim pregledom istorijata ova dva jevrejska hrama Jerusalema završava se period koji zovemo „antičko doba“. Ulogu mesta za molitvu kako u samom Jerusalemu, tako i van njega, preuzimaju mesta koja se počinju nazivati *sinagoge* - hebrejski „*Bet Izrael*“ – kuća /naroda/ Izrael(skog).

U celoj zemlji i samom gradu Jerusalemu od tog vremena smenjuju se brojni osvajači (Rimljani, Vizantijci, Perzijanci, Arapi, krstaši, Tatari, Mongoli, Mameluci, Turci, Egipćani, Britanci).

Jevreji svoje mesto u gradu stalno zadržavaju u boljim ili lošijim okolnostima, pokušavajući i uglavnom uspevajući provoditi i organizovati i svoj verski život i obrede. Sa istorijskog aspekta možemo pratiti organizovanje tog verskog života kroz mesta koja Jevrejima služe kao bogomolje koje počinju graditi u Jerusalemu.

Za najstariju inicijativu u organizovanju tog verskog života uzima se **1267. godina**, kada iz Egipta (u vreme egipatske dinastije Mameluka) u Jerusalem dolazi rabin Nahmanides (poznat kao Ramban, što dolazi od skraćenice njegovog punog imena i titule "rabi Moše ben Nahman"). On otkupljuje jednu staru oronulu zgradu iz krstaškog perioda i u njoj uređuje i otvara sinagogu koja po njemu dobiva ime **Ramban**.

Ispunjavajući uslov otomanskih vlasti da verski objekti drugih vera ne smeju biti viši od muslimanskih, sinagoga Ramban je ukopana 3 metra ispod nivoa ulice. Svitak tore koji je za vreme mongolske invazije i pljačke Jerusalema 1259. godine, bio sakriven u Šekemu, vraćen je i položen u ovu sinagogu.

Ulaz...

... i unutrašnjost „Ramban“ sinagoge, danas

1586. godine sinagoga je zatvorena po naređenju turskog guvernera Jerusalema. Tek 1835. godine sefardska zajednica Jerusalema ponovo dobiva saglasnost turskih vlasti za njeno renoviranje i obnovu rada.

1948. godine zgrada u kojoj je bila sinagoga razorena je od strane jordanske Arapske legije, a ova stara zgrada i sinagoga u njoj ponovo su obnovljene 1967. godine, što je čini najstarijom i danas aktivnom sinagogom u Jerusalemu.

1700. godine grupa od 1.000 aškenaskih Jevreja iz Poljske pod vođstvom rabina Jude Hasida naseljava se u Jerusalem. Novcem uzetim u zajam od Arapa, počinju sa gradnjom sinagoge. 1720. godine, kada dospeva rok otplate duga, a oni nemaju dovoljno novca za to, izazivaju gnjev Arapa koji pale sinagogu i ruše njihove kuće.

1864. godine na ruševinama te spaljene sinagoge biće podignuta nova aškenaska sinagoga Bet Jakov, u narodu poznata kao Hurva. To će biti najveća sinagoga u Jerusalemu.

1534. godine, u vreme kada se nisu smele graditi nove sinagoge, u prizemnom delu jedne zgrade u Jevrejskoj četvrti, obavljeno je obrezanje (brit

mila) dečaka Isaka Lura. Od tada se ovaj prizemni prostor zgrade uređuje i koristi kao sefardska sinagoga. Beba koja je tada obrezana, Isak Lur, kasnije postaje cenjeni rabin i kabalista, a po akronimu njegovog imena E(A)lohi (na hebrejskom "božanski") **Rabenu Isak**, sinagoga dobiva ime **Ari** (Lav). 1936. godine, u vreme arapskih nemira i napada na Jevreje, sinagoga je opljačkana i spaljena.

Posle 1967. godine je obnovljena i ponovo je u funkciji, a uz nju je uređen i Muzej.

Sinagoga „Ari“

1586. godine otomanske vlasti zabranjuju rad sinagoge Ramban, glavne sefardske sinagoge u Jerusalemu. Jevreji se nastavljaju moliti po kućama, ali stalna potreba za zajedničkim mestom molitve navodi ih da koncem **16. veka** u podzemnom prostoru jedne stambene zgrade organizuju sinagogu. Ona dobiva ime **Elijahu Ha Navi**, po proroku Elijahu. Pretežno je služila za izučavanje Tore. Zato je poznata i po imenu Kahal (Plava) Talmud Tora. Molitve su obavljane samo za praznike.

Početkom **17. veka**, odmah uz Elijahu Ha Navi sinagogu, tajno se gradi i druga sinagoga koja je najvećim delom bila ukopana u zemlju, a gornjim delom ugrađena u konstrukciju stambene zgrade. Tako nastaje sinagoga **Johanen Ben Zakai**.

Sinagoga „Johanen Ben Zakai“

1764. godine uz ove dve postojeće, jevrejski seljenici iz Turske grade i treću sinagogu, delom ukopanu u zemlju, a delom u stambenoj zgradi. To je bila sinagoga **Istambul**.

Njen *Aron ha Kodeš* (ormar za Toru), koji datira iz 17. veka, je donet iz porušene sinagoge u Ankoni, a *bima* iz sinagoge u Pesari (Italija).

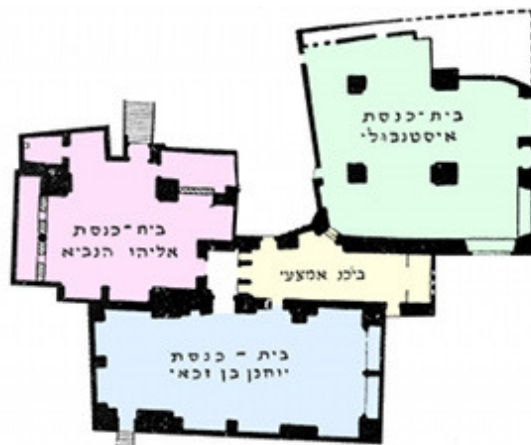
Između ove tri, delom ukopane sinagoge, organizovana je i četvrta sinagoga pod imenom **Srednja**, poznata i kao Kahal Cion. Deo njenog dvorišta je korišćen za žensku sekciju sinagoge Johanen Ben Zakai. Za vreme praznika Sukot u dvorištu se pravila sojenica (suka).

Kada je 1835. godine guverner Egipta Muhamed Ali Paša, koji u to vreme upravlja Jerusalemom, dozvolio obnovu sinagoga za koje su ranije izdate zabrane, već 1836. godine je renovirana sinagoga Istambul, a nešto kasnije i Srednja sinagoga kojoj je u delu nad dvorištem dograđen krov.

Vremenom, zbog prostorne povezanosti ove četiri sinagoge one su počele da se nazivaju jednim imenom **Četiri sefardske sinagoge**, imenom poznatim i danas.

1948. godine su zapaljene i devastirane, da bi potom, za vreme arapske uprave jevrejskom četvrti, bile pretvorene u konjušnice.

Posle 1967. godine su renovirane i danas su u upotrebi i zanimljive za posetioce zbog svoje nesvakidašnje „ukopane“ strukture gradnje.

Šematski prikaz rasporeda „Četiri sefardske sinagoge“

1737. godine rabin Gedelja Hajon, rodnom iz Istambula, osniva sinagogu i ješivu za studije Kabale. Sinagoga nosi ime **Beit El** (Božija kuća), poznata i kao Midraš Hasidim (Škola vere) i ješiva Mekubalim (Ješiva kabalista).

Devastirana sinagoga Bet El (slika levo). I današnji izgled ulaznih vrata ješive Ha Mekubalim sa ugraviranim motivima 7 kapija Starog grada Jerusalema (slika desno)

Bila je, a i danas je, centar kabalističkih studija i jedna od najznačajnijih Ješiva.

1948. godine, opljačkana je i devastirana.

Stari logotip (štampani otisak) sa prikazom sinagoge „Bet El“ (slika levo)

1974. godine obnovljena je ruševna zgrada i u njoj ješiva Bet El, a 1995. godine završena je i obnova sinagoge koja menja ime u ješiva Ha Mekubalim Beit El.

1742. godine osniva se sinagoga **Ohr Ha Haim**. Nju osniva rabin Haim Ibn Atar iz Maroka, po kome i dobiva ime. Ona je smeštena na drugom spratu zgrade gde se još od 1534. godine nalazi sinagoga Ari. Organizovana je kao učionica i ima uređen prostor i za žene. Imala je i mikvu.

Korišćena je kao sefardska sinagoga, ali posle i kao aškenaska. 1948. godine kada je Jevrejski kvart osvojen od jordanske Arapske legije, sinagoga je bila zatvorena.

Posle 1967. godine je obnovljena i ponovo radi.

Sinagoga “Ohr Ha Haim “(slika desno)

1837. godine je izgrađena sinagoga **Menahem Cion**. Osnovali su je aškenaski Jevreji iz Litvanije, sledbenici pokreta *Perušim*, i ona dobiva ime po njihovom lideru rabinu Menahemu Mendelu.

1853. godine jevrejski useljenici iz Iraka grade sinagogu **Hesed El**, koja postaje centrom njihovog okupljanja. Ona je takođe služila i kao ješiva za kabaliste i posedovala je čuvenu biblioteku koja je sadržavala brojne kabalističke radove. 1948. godine, po osvajanju Jevrejske četvrti od strane jordanske vojske, u sinagogu se useljava arapska porodica. Posle 1967. godine zgrada sinagoge je uređena kao Centar jevrejskog omladinskog pokreta *B'ne Akiva* i nije više u funkciji sinagoge.

1860. godine podignuta je sefardska sinagoga **Sukat David – Dvaš**. Nosi ime po rabinu Davidu Ben Šimonu koji u Erec dolazi 1854. godine iz Maroka (drugo ime je od akronima njegovog imena (D-b(v)-Š)). Prvom polovinom 19. veka iz zemalja Magreba (Maroko, Alžir, Tunis) veliki broj Jevreja čini *aliju* (povratak) u Erec i pod uticajem rabina Davida Ben Šimona, želi da ima svoju sefardsku, ali „zapadnu sinagogu“, kao opozit *Mizrahi* Jevrejima, sefardima sa istoka (iz Jemena, Iraka, Sirije). U zgradi u kojoj je 1860. godine podignuta sinagoga nalazi se i škola Talmud Tora i Dom za stare.

U ratu 1948. godine sinagoga je opljačkana, ali pošto se nalazila na „ničijoj zemlji“ nije srušena. 1980. godine je obnovljena i danas služi i kao sinagoga za molitvu i kao ješiva.

Od kada je 1720. godine spaljena sinagoga koju su gradili sledbenici aškenaskog rabina Jude Hasida, narednih 89 godina Jevreji su mesto tog zgarišta nazivali „*Ruševina rabina Jude Pobožnog*“ ili na hebrejskom jeziku kratko, **Hurva** – ruševina.

1815.g., u Jerusalem dolazi rabin Menahem Mendel sa svojim sledbenicima iz pokreta *Perušim* (koji useljavaju u Cfat iz Litvanije, između 1808.g. i 1812.g.) sa ciljem obnove ove sinagoge. Oni pišu pismo molbe za obnovu sinagoge, turskom sultanu u Carigrad (upravitelju Palestine), a 1817.g. mu šalju i

delegaciju sa istim ciljem. 1819.g. dobivaju njegov *ferman* (ukaz), ali još uvek ostaju nerešena pitanja dugovanja prema ranijim zajmodavcima.

1831.g. Jerusalem aneksira Muhamed Ali od Egipta (njegova vlast traje od 1831.g. do 1840.g.), te se i od njega traži novi ferman. U te pregovore se uključuje i jevrejski mecena i dobrotvor baron Salomon Majer Rotšild iz Beča.

1837.g. obnovljena je skromna sinagoga koja je nazvana *Menahem Cion*, a 1854.g. je uređena i druga manja sinagoga uz nju.

Međutim, sledbenici *Perušim* žele podići na tom mestu veću sinagogu. Novo odobrenje se ponovo traži od turskog sulatana (koji od 1840.g. ponovo upravlja Jerusalemom). U pregovore i molbu uključuje se i britanski konzul u Jerusalemu Džejms Fin. Jevrejski mecena Sir Mozes Montefiori osniva novčani fond za gradnju i vrši presudan uticaj na turskog sultana koji daje konačni carski ferman za početak gradnje.

1856.g. jevrejska zajednica određuje Jakoba Šapira kao emisara po dijaspori za prikupljanje novca za gradnju. Najveći pojedinačni novčani prilog daje bogati sefardski Jevrej iz Bagdada (Irak) Jezekie Reuben, 100.000 od milion potrebnih *pijastera*. Njegov sin Menaše i kćerka Leidi Sason nastavljaju sa donacijama.

Jedan od donatora je i pruski kralj Frederik Vilijem IV, pa će i njegovo ime kao ktitora biti upisano iznad glavnih ulaznih vrata.

1857.g. Vrhovni rabin Jerusalema Šmuel Salant polaže kamen temeljac. Za graditelja nove sinagoge je izabran zvanični sultanov arhitekta Asad Efendi. On se odlučuje za neovizantijski stil gradnje. Zgrada je građena sa četiri masivna i visoka luka (sa svake strane po jedan), na koje je postavljena velika centralna kupola oivičena kružnom terasom-balkonom sa 12 prozora.

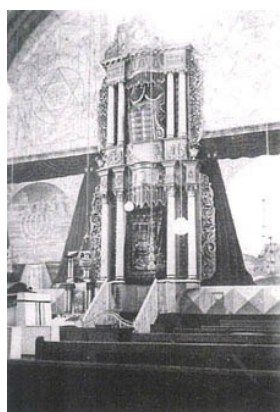
U hol sinagoge se ulazilo kroz troje željeznih vrata. Prostor za žene je bio na galeriji. *Aron ha Kodeš* (ormar za Toru) sa dekorativnim vratima, je donet iz Nikolajevske sinagoge iz Keršona (Rusija). Unutrašnji zidovi sinagoge su bili oslikani religioznim motivima kao što su; Davidove zvezde, menora, motiv Brda Sinaj gde Mojsije prima Božije zapovedi i samih Deset zapovedi.

1864. godine je i zvanično obavljena ceremonija osvećenja sinagoge. Njoj je prisustvovao i ranije pomenuti britanski konzul u Jerusalemu, Džejms Fin.

Sinagoga je posvećena Džejms Jakov Rotšildu, čiji su sinovi baron Alfonso i Edmond Rotšild posvetili veliki deo svog života pomaganju Jevreja u Erecu (Palestini), te po njemu i dobiva ime *Beit Jakov* (kuća Jakovljeva)

Tako je osvećena jedna od najvažnijih sinagoga u celoj Svetoj zemlji i Jerusalemu, sinagoga ***Beit Jakov***, u narodu poznata i zvana ***Hurva***, koja će narednih 84 godine svojom veličinom i lepotom dominirati panoramom Starog Grada i celog Jerusalema.

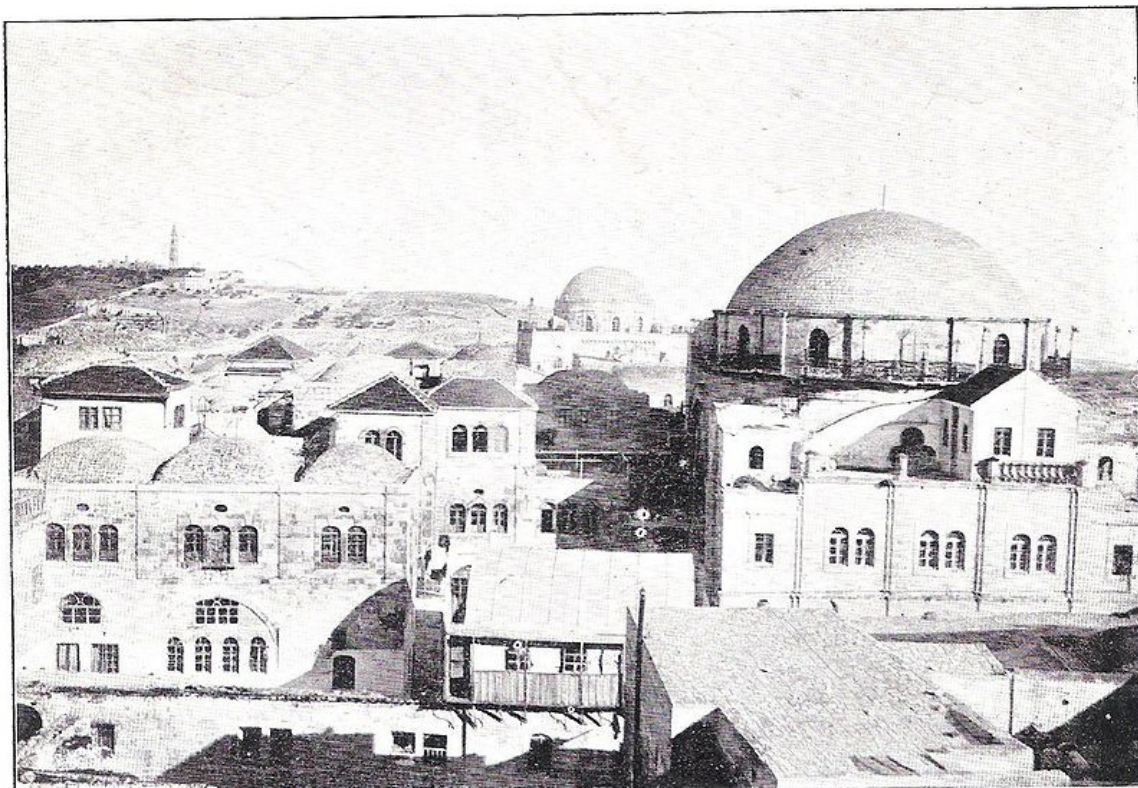

Fotografije *Bime* i *Aron Kodeša* (slike desno) oko 1940., i *Bime* oko 1920. godine

Fotografija panorame Jevrejske četvrti iz 1900. godine, sa prikazom sinagoge „Hurva“ (desno) i sinagoge „Tiferet Izrael“ (levo)

Vremenom u delu sinagoge će biti smešteno i odeljenje ješive Ets Haim, najveće ješive u Jerusalemu, kao i sedište i mesto inauguracije vrhovnih aškenaskih rabina Jerusalema i cele Palestine.

Sinagoga „Hurva“ (desno) u panorami Jevrejske četvrti i zgrada ješive „Ets Haim“ (levo), 1899. godina

Unutrašnjost i bima „Hurve“, koncem 19. veka ... I oko 1940. godine

1901.g. u sinagogi je održana memorijalna služba za englesku kraljicu Viktoriju. Molitvu je vodio aškenaski Vrhovni rabin Šmuel Salant.

27. maja 1948. godine jordanska Arapska legija pod komandom majora Abdulah el Tela i Favzi el Kutubu, sa 200 kilograma eksploziva diže sinagogu u zrak, čime se okončava i jevrejska odbrana Jevrejske četvrti.

Posle 1967.g. u uspomenu na srušenu sinagogu, na njenom mestu je podignut kameni luk koji je simbolično predstavljao sinagogu kroz jedan od lučnih nosača njene velike krovne kupole. I kao takav je bio mesto okupljanja i vernika ali i običnih turista.

Uz finansijsku pomoć brojnih donatora i gradskih vlasti, sinagoga Hurva je posle 5 godina gradnje ponovo izgrađena, ali manjih dimenzija i ambicija od ranije sinagoge. Svečanost njene obnove i ponovne službe u njoj je obavljena 15. marta 2010. godine, posle 62 godina od njenog rušenja.

Obnovljena sinagoga „Hurva“ 2010.g. i njen restaurirani dvospratni Aron HaKodeš

1870. godine, u delu koji danas pripada muslimanskom kvartu Starog grada, podignuta je sinagoga **Somre Ha Homos**, poznata i kao *Ohel Isak* i *Mađarska sinagoga*. Nju osniva organizacija mađarskih Jevreja Kolel Šomre Ha Homos, što na hebreskom znači „Čuvari Zidova“. Nalazila se na oko 100 metara od Brda Hrama i podignuta je na zemljištu koje je kupljeno od arapske porodice Haladi. Gradnju zgrade je finansirao hasidski rabin Isak Ratsdorfer koji je bio i

trgovac dijamantima. 1904. godine nadograđen je još jedan sprat zgrade. U zgradi sinagoge se nalazila i ješiva *Ohr Meir*, a na gornjem spratu dve prostorije za molitvu. Zgrada je imala i *mikvu* (obredno kupatilo).

Pod pritiskom arapskih nemira 1920.g., 1929.g i konačno 1938. godine, sinagoga je napuštena, a zgrada izdata pod rentu Arapima, da bi od 1948. godine i arapske uprave Jevrejskom četvrti, bila skoro porušena.

1968. godine zgradu sinagoge otkupljuje religiozna cionistička organizacija *Ateret Kohanim*, čiji je finasijer američki Jevrej i biznismen Irving Moskovič.

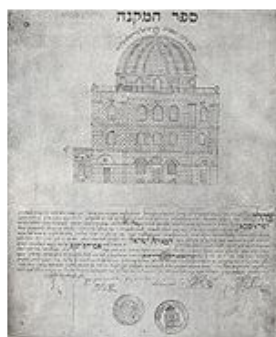

Ruševine sinagoge „Šomre Ha Homos“, 1967.g

Sinagoga je ponovo otvorena 2008. godine, a u planu je i njena dogradnja.

1872. godine, dvadeset i devet godina od kupnje zemljišta za njenu gradnju 1843. godine, podignuta je jedna od najistaknutijih sinagoga Starog grada - ***Tiferet Izrael***. Inicijativu za njenu gradnju, kao prve hasidske sinagoge u Jerusalemu, dao je rabin Nisan Bek (vlasnik prvog štampanog časopisa na hebrejskom jeziku koji je izlazio u Jerusalemu), pa se ona često po njemu naziva i sinagoga Nisan Bek Sul. Novac za kupnju placa (1843.g.) dao je bogati rabin Izrael Fridman iz Ričina (Ukrajina), pa je po njemu i dobila ime. On, a kasnije i njegov sin rabin Abraham Jakob Fridman, bili su i najveći finasijeri njene gradnje.

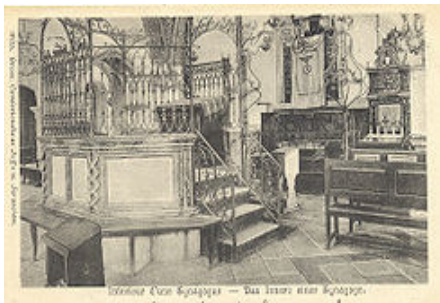

Povelja o osnivanju i početku gradnje sinagoge „Tiferet Izrael“ i njen službeni pečat iz 1872. godine (slike levo)

Njena gradnja je počela još 1857. godine, ali su je turske okupacione vlasti često zaustavljale. Zahvaljujući intervenciji austrijskog cara Franca Jozefa I gradnja je nastavljena, a

prilikom njegove posete Svetoj zemlji 1869. godine dao je i donaciju za njenu gradnju u iznosu od 1.000 franaka. Trospratna sinagoga je svečano otvorena 19. avgusta 1872. godine.

Svojom veličinom i lepotom (uz sinagogu Hurvu) dominirala je Jevrejskom četvrti i celim Starim gradom. 76 godina je bila centar Hasidske zajednice Jerusalema.

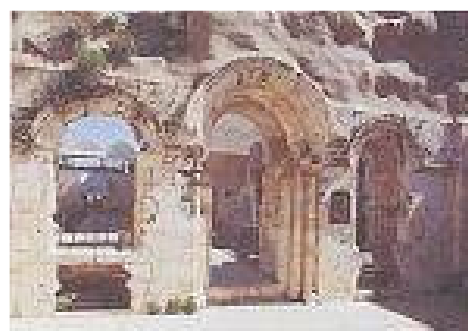
Sinagoge „Tiferet Izrael“ i u pozadini desno „Omarova džamija“

U noći 20/21. maj 1948. godine Arapska legija jordanske vojske minirala ju je i srušila.

Arapski legionari pred ruševinama sinagoge „Tiferet Izrael“ („Nisan Bek“), 1948.g.

Danas, samo deo uređene ruševine ove nekad velelepne sinagoge simbolizuje i čuva uspomenu na nju (slika desno).

Fotografija sinagoge „Beit Aron“ iz 1930. godine

1874. godine Jevreji iz Karlin-Stolina (Belorusija) osnivaju svoju sinagogu kojoj daju ime **Beit Aron** (Aronova kuća), po uvaženom rabinu Aronu II Perlovu iz Karlina.

1948. godine sinagoga je potpuno srušena od strane Arapa i novi centar i sinagoga karlinskih Jevreja su podignuti van Jevrejske četvrti u novom naselju van zidina Starog grada, a stara zgrada nije više obnovljena.

Još jedna sinagoga nije doživjela obnovu posle njenog rušenja 1948. godine. Reč je o sinagogi **Janjina**, podignutoj u hrišćanskoj četvrti Starog grada. Nju su podigli Jevreji poreklom iz grčkog grada Janjina. Molitve u njoj vođene su po ritualu *Romaniotskih* Jevreja. Zajednica je pored ove imala i sinagogu u naselju van zidina Starog grada.

Ješiva **Torat Haim** osnovana je **1886. godine** od strane rabina Jicaka Vinongrada iz Poljske. Ona se nalazila u arapskoj četvrti u delu gde je direktno bila okrenuta ka Brdu Hrama. Rabin je okupio 300 učenika iz celog sveta pripremajući ih i učeći za versku službu. Prizemlje zgrade je bilo uređeno kao prodavnica povrća i to je bio jedan od izvora njenog finansiranja. U arapskim nemirima protiv Jevreja koji su izbili 1936.g. ješiva je napuštena i njen rad je prebačen u novi deo grada, a zgrada i imovina ješive je predana na čuvanje jednom arapskom upravitelju.

Fotografija „Torat Haim“ ješive sa početka 20. veka

Tako se i desilo, da prilikom arapskog (jordanskog) vojnog zauzimanja Jevrejske četvrti i Starog grada 1948.g., ova zgrada bude jedna od retkih koja nije srušena ni spaljena (a verovatno i zbog činjenice da se nalazila u arapskoj četvrti). 1967.g. ponovo je predana njenim vlasnicima. Zgrada je obnovljena, a od 1978.g. u njoj se nalazi nova ješiva pod imenom Ateret Kohanim (Ateret Jerušalajim) koja danas ima 150 studenata.

1923. godine rabin Jozef Abraham Šalom, iz Kalkute (Indija) kupuje zgradu u Jevrejskoj četvrti u kojoj planira otvoriti bolnicu. Ipak, želja da duhovno obogati i pomogne sefardsku zajednicu Jerusalema, navodi ga da osnuje ješivu koja dobiva ime **Porat Jozef**.

Okrenuta ka Zapadnom zidu (Zidu plača) ona je imala veliku *Bet midraš* učionicu, dve manje učionice i 50 drugih prostorija (spavaonica, kancelarija i biblioteku).

Ješiva je srušena 1948.g. po osvajanju jevrejske četvrti od strane jordanske vojske. Obnovljena je posle 1967. godine.

Fotografija ješive „Porat Jozef“

1924. godine osnovana je ješiva **Merkaz HaRav Kook**. Ona je danas jedna od najvećih u Izraelu i ima 500 polaznika i 200 postdiplomaca.

Ješiva Merkaz HaRav Kook–danas

Osnivač ješive Rabi Abraham Isak

1948. godine u Jerusalemu je bilo 58 sinagoga i više ješiva (u prilogu je lista imena svih 58 sinagoga). Tokom 19 godina jordanske (arapske) uprave Jevrejskom četvrti, protjerani su svi njegovi stanovnici Jevreji (oko 20.000 ljudi), a četvrt je skoro potpuno srušena, kao i svih 58 sinagoga u njoj (slike dole).

U svojoj knjizi „Memoari“, objavljenoj u Kairu 1959. godine, tada već pukovnik Abdulah el Tel, komadant Arapske legije jordanske vojske koja je zauzela Jevrejsku četvrt 1948. godine, je između ostalog napisao „...Po prvi put u 1.000 godina nije bilo ni jednog Jevreja u Jevrejskoj četvrti. Nije bilo ni jedne zgrade koja je ostala netaknuta. Ovo čini da je povratak Jevreja ovde nemoguć...“.

Ipak, posle 1967. godine i povratka Jevreja u Jevrejsku četvrt, kvart je obnovljen i uređen, kao i veći broj starih sinagoga koje su ili obnovljene ili ponovo izgrađene. Pored nekoliko, takođe obnovljenih starih ješiva, podignuta je i jedna nova, ortodoksna, po imenu **Ha Kotel** (Zid).

* * *

Spisak 58 porušenih sinagoga Jevrejske četvrti

1. Bikur Holim

2. Or Haim

3. Ari Kadoš

4. Sukat Šalom

5. Hesed El

6/7. Habad sinagoge

8. Šonen Halhot

9. Beit Hilel

10. Menahem Cion

3

11. Ahavat Torah veba
Šalom

12. Ramban

13. Rabi Baruh

14. Hurva

15. Varšavska

16/17. Eidot Ha'arav
sinagoge

18. Beit El

19. Rabi Johanan Ben
Zakai

20. Ha Emcai

21. Istambul

22. Eliahu Hanavi

23. Beit Aharon

24. Šar Hamajim

25. Jehudei Sefarad

26. Jemenitska

27. Ohel Abraham

28. Beit Meir

29. Or Olam

30. Karaitska

31. Tiferet Izrael

32. Oleh Moše

33. Kurdska

34. Porat Jozef

35. Hajei Olam

36. Kotel Ha
Ma'aravi

37. Sukat David

38. Rabi Meir Bal Ha
Nes

39. Gruzijaska

40. Ohel Jakov

41. Cion

42. Dubno

43. Zde Hemed

44. Ahavat Cion

45. Biderman

46. Gmilut Hasadim

47. Mošav Ckainim
Jašan

48. Mišel Rutman

49. Torat Kohanim

50. Alepo

51. Ktav Torah

52. Or Zoraiah

53. Perzijska

54. Hasid Višnjic

55. Hasid Bratislav

56. Hasid Čortkov

57. Kolel Gorodno

58. Rabi Pinhasel

**Naslovna strana: Sinagoga „Hurva“ (manja slika) i sinagoga „Tiferet Izrael“
Poslednja strana: Maketa Prvog Hrama u Jerusalemu**

Autor teksta i izbor slika: Aron Albahari